

ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
FEN EDEBİYAT FAKÜLTESİ
SANAT TARİHİ BÖLÜMÜ

**ULUSLARARASI XVIII. ORTAÇAĞ VE TÜRK DÖNEMİ KAZILARI
VE SANAT TARİHİ ARAŞTIRMALARI SEMPOZYUMU
(22-25 EKİM 2014)**

**XVIII. INTERNATIONAL SYMPOSIUM OF THE MIDDLE AGES AND THE
TURKISH PERIOD EXCAVATIONS AND HISTORY OF ART RESEARCHES
(OCTOBER 22-25, 2014)**

YAYINA HAZIRLAYANLAR / EDITORS

Hacer Sibel ÜNALAN ÖZDEMİR
Mükerrem KÜRÜM
Nurdan AKBULUT

EFELER BELEDİYESİ KÜLTÜR YAYINLARI 3

TEMMUZ 2017

ANKARA AUGUSTUS MABEDİ - AK MEDRESE - HAKKINDA DÜŞÜNCELER

Ali KILCI*

Arkeolog-Sanat Tarihi Uzmanı

Özet

Ankara Augustus Mabedi bir imparator tapınağı olarak Anadolu'nun kültür tarihi ve arkeolojisi için çok önemli bir yapıdır. Yapı kitabeleri ile yazıtlar kraliçesi olarak nitelenmiştir. Ancak Augustus Mabedi tanıtılırken Türkler tarafından çeşitli değişiklikler yapılarak yüzlerce yıl medrese olarak kullanılmış olması üzerinde durulmamaktadır. Yapının yanındaki bilgi levhasında bile bu bilgi bulunmamaktadır. Augustus Mabedi tarih boyu Ankara şehrinin "Ak Medresesi" olarak kullanılmıştır.

Yapı medreseye çevrilirken arkasına, altı türbe, üstü dersane şeklinde bir eyvan eklenmiştir. Bazı araştırmacıların Bizans eklentisi dediği bu kısım yapıdaki Türk mührüdür.

Augustus Mabedi'nin dikkat çeken bir problemi günümüze bir harabe olarak gelen bu antik yapının korunması için takip edilecek yol konusunda uzun yıllar boyunca kesin bir metot ortaya konulamamasıdır. Bu belirsizlik sebebi ile önceden dış tarafa bir iskele, son olarak da içine geçici olarak yapıyı destekleyici bir iskelet sistemi kuruldu.

Ankara Augustus Mabedi şimdiye kadar mevcut hali ile dondurularak korunmaya çalışılmıştır. Bu yolun başarılı bir metot olacağına inanmıyoruz. Biz burada atalarımız tarafından yüzlerce yıl medrese olarak kullanılan Ankara Augustus Tapınağı'nın geleceğe taşınırken takip edilecek yol konusunda düşüncemizi ifade etmek istiyoruz. Yapının gerisinde kalan eklenti, Tapınağın Türkler tarafından medreseye çevrilmesi sırasında; altı türbe, üstü dersane olmak üzere eklenmiştir. Eklenti medresenin tamamlayıcısıdır.

Perişan durumdaki eklenen duvarların kalan kısımlarının üstleri erimektedir. Eklenti kısmının temizlenerek rölovesinin hazırlanması, daha sonra tapınağın bütünüyle restitüsyon ve restorasyon projeleri hazırlanmalıdır. Eyvan kemerinin ve üstünde tapınak duvarları boyunca yükselen bir bağlantı duvarının yapılması ve cami tarafındaki yıkık duvarın tamamlanması ile yapının büyük bir kısmı sağlamlaşmış olacaktır.

Tarih boyu Ankara şehrinin "Ak Medresesi" olarak kullanılan Augustus Mabedi'nin onarımında Türk Dönemi eklentilerine gereken önem verilerek bir bütün olarak ele alınmasının geçmişimize bir saygı ve maalesef unutulmuş olan insana hizmeti esas alan mimari geleneğimizin canlandırılması bakımından doğru bir adım olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ankara, Augustus Tapınağı, Akmedrese, Eklenti, Eyvan

*Vakıflar Genel Müdürlüğü ANKARA
E-posta: kilcister@gmail.com

SOME THOUGHTS ON ANKARA AUGUSTUS TEMPLE - AK MADRASAH

Abstract

Ankara Augustus Temple, as an emperor temple, is an important monument for the cultural history and archaeology of Anatolia. Considering its inscriptions it has been described as 'queen of inscriptions.' Nevertheless, it has been presented by giving priority to its usage as a madrasah with many alterations by the Turks for hundreds of years; even this information is written on the plate describing the building located near the entrance of it. During its transformation to a madrasah, the iwan at the back side of it was arranged as a tomb at the bottom level and a classroom at the top. Even though some scholars call this part as a Byzantium attachment, this part is the only original part - 'seal' - constructed by the Turks. As a result, the Augustus Temple was used as 'Ak Medrese' of Ankara city along the history.

One of the serious problems of Augustus Temple is that the exact method for the preservation of this monument, which is in a ruined condition today, can not be determined for long years. Because of this uncertainty, first of all a scaffolding was located at the exterior of the building, and then a tentative structural support system was built inside of it.

Ankara Augustus Temple was tried to be preserved by means of stabilization treatment method with its current condition. We do not found it a successful way of treatment. Hence, in this manuscript we have stated our thoughts about the possible steps to carry the monument to the future generations, used as a madrasah for hundreds of years by our ancestors, The attachment, which is in a bad condition today located at the back side of the building, is a complementary part of the madrasah. There is serious material loss at the top level of the remaining walls in this part; therefore, preparation of survey projects of this part is urgent. Besides, restoration and reconstitution projects of the whole building are necessary. Other key suggestions include the construction of a connection wall above the iwan arches and along the body walls, as well as completion of destroyed wall at the mosque side.

For a holistic preservation approach, it is important to give the necessary importance to the Turkish period attachments in Augustus Temple, which has been used as "Ak Medrese" of Ankara along the history. Thus, it will be an important step for the respect to the history and for the transfer of this forgotten architectural heritage.

Keywords : *Ankara, Augustus Temple, Akmedrese, Attachment, Iwan*

Giriş

Augustus Mabedi, Ankara'nın en eski yerleşim yeri olan Ulus'ta Hacı Bayram Camii'ne bitişik arkeolojik bir kalıntı olarak ilgi çekmektedir. Ankara Augustus Mabedi bir imparator tapınağı olarak Anadolu'nun kültür tarihi ve arkeolojisi için çok önemli bir yapıdır. Yapı üzerinde taşıdığı kitabeleri ile "yazıtlar kraliçesi" olarak nitelenmiştir.

Augustus Mabedi, Türkler tarafından tarih çeşitli değişiklikler yapılarak yüzlerce yıl boyu Ankara şehrinin “Ak Medresesi” olarak kullanılmıştır. Ancak Augustus Mabedi tanıtılırken Türkler tarafından medrese olarak kullanılmış olması üzerinde durulmamaktadır. Yapının yanındaki bilgi levhasında bile bu bilgi bulunmamaktadır.

Bu bildiriye yapının arkeolojik yönlerinden ziyade Türk Dönemi’ndeki durumunu ele almak istiyoruz (Fotoğraf 1-2).

Ak Medrese

Anadolu arkeolojisi için gerçekten önemli olan bu yapı, Roma Devri’nde yapılmış Pseudo-dipteros tipte bir imparator tapınağıdır¹. İki dilli bir kitabeyle sahip olduğundan “Yazıtlar Kraliçesi- Res Gestae yazıtı” diye de anılan, ünük bir yapıdır. Mabede İmparator Augustus’un vasiyetnamesinin Latince ve Yunanca, iki ayrı dilde yazılmış olmasıyla ayrı bir önem kazanmıştır². Bizanslılardan Türkler’in devir aldığı Ogüst Mabedi, bundan sonra Ak Medrese adı ile bir eğitim yuvası olarak kullanılmıştır.

Cumhuriyet Devri’nde Ogüst Mabedi’nde kazılar yapılmıştır. Bu çalışmalara göre mabedin yapımı konusunda farklı görüşler ortaya konulmuştur. Birinde mevcut yapının buradaki Men Tapınağı’nın yerine MÖ 2. asırda Helenistik Devir’de Bergamalılar tarafından yapıldığı, kitabelerin Augustus zamanında vasiyetname olarak sonradan işlendiği söylenir³. Başka bir görüşe göre ise MÖ 25 yılında mabedin yapımına başlanmış, Augustus zamanında tamamlanmıştır⁴. Sonuç olarak mabed Roma Devri’nde yapılmış bir imparator tapınağıdır⁵ (Çizim 1).

Mabed birçok batılı seyyah tarafından incelediği için batıda da tanınmıştır⁶. Seyyah Hans Dernswam, Ogüst Mabedi’ni görmüş bu Roma yapısını tiyatro veya saray zannetmiştir. “Türkler bu binayı harap etmemişler. Çatısı yoktur. Yapının içine duvar diplerinden itibaren, her iki tarafına hocalar için 10 tane oda yapmışlar. Bu odaları kerpiçle örüp üzerini toprakla kapatmışlar. Odanın tavanına insan eli değer. Kapıların yüksekliği ise 1, 1/2 Viyana arşını bile yok”⁷.

Osmanlı Devri’nde yapılan tahrir defterlerinde Ak Medrese Vakfı’na ait kayıtları buluyoruz. Medresenin 1522 yılında yapılan bir tahrirde Ankara’daki hamam ve zeminden yıllık

¹Afif Erzen, *İlk Çağda Ankara*, Ankara, 2010 (tıpkıbasım 1946), s. 93; Avram Galanti, *Ankara Tarihi*, İstanbul, 1950, s. 33; Stephan Michell, *Ankara’daki Roma İmparatorluğu Tapınağı ve İmparator Augustus’un Başarılarının Yazıtı*, Ankara, 2008, s. 30.

²Suna Güven, “Roma ve Augustus Tapınağı ile Res Gestae yazıtı”, *Ankara’nın Roma Dönemi*, 3.5.2006, Ankara (Panel, Mimarlar Odası Ankara Şubesi), s. 11.

³Erzen, *İlk Çağda Ankara*, s. 93.

⁴Daniel Krencker-Martin Schede, *Der Tempel in Ankara*, Berlin, 1937, s. 414.

⁵H. Zübeyr Koşay-Mahmut Akok, *Ogüst (Augustus) Mabedi, Hacı Bayram Camii ve Türbesi Kılavuzu*, Ankara, 1956, s. 8.

⁶Hans Dernswam, *Tagebuch Einer Reise Nach Konstantinopol en Kleinaisen (1553-55)*, Yay. Babinger, F. München-Leipzig, 1923, 2008; Georges Perrot, *Histoire De L’Art Dans L’Antiquite, V*, Paris, 1890; Charles Texier, *Küçük Asya*, (Çeviren Ali Suat), 2. Cilt, Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı Yayını, Ankara, 2002, s. 445.

⁷A. Esat Bozyiğit, *Ankara’dan Uçan Kuşlar*, Ankara, 2006, s. 38.

17.620 akçe geliri ve müderrisinin Mevlana Muhiddin olduğu kayıtlıdır⁸. 1530 tarihli Tahrir defterinde ise Ak Medrese'nin Ankara'da Fakih Hamamı ve Murtazabad'a bağlı Zaviye karyesindeki zeminden yıllık 17.620 akçe geliri olduğu kayıtlıdır⁹ (Belge 1).

Cahid Baltacı Medreseler konusundaki çalışmasında Ak Medrese hakkında bazı bilgiler vermiştir. “*Ak Medrese II. Bayezid Devri Osmanlı medreseleri arasında ‘yirmili medreseler’ sınıfında, yıllık geliri 27.630 akçe olup, 1652-53 yılında Recep Efendinin burasının müderrisi ve mütevellisi Recep Efendi idi. Müderrisleri arasında Amasyalı Ali Efendi (aynı zamanda Ankara kadısı da idi. 1520 de vefat etmiştir.), Üstad-oğlu Taceddin İbrahim, Taşköprülü Muslihiddin Mustafa (1505 den önce), Ahmed Efendi (8 Ramazan 991 / 25 Eylül 1583) müderristir*”¹⁰.

Ak Medrese'nin 19. yüzyıldaki durumuyla ilgili Osmanlı Arşivinde bazı belgeler bulunmaktadır. Bunlardan Ankara'da Hacı Bayram Mahallesi'ndeki Beyzaiye Medresesi vakfının mütevellisi Abdurrahman Efendi marifetile yapılan 1870 yılı senesi muhasebesine göre medresenin aşardan gelen 1378 kuruş gelirinin müteveli ve müderrise verildiği anlaşılmaktadır¹¹ (Belge 2-3).

Ankara Sancağı'ndaki vakıflara ait Ankara ve kazalarında bulunan mescid ve medrese gibi yapıların tamirini bildiren 15 Mart 1286 tarihli bir belgede “Hacı Bayram Medresesi ve Ak Medrese” onarımı yapılacak yapılar listesinde bulunmaktadır¹² (Belge 4).

21 Haziran 1873 tarihli bir belgede ise uzun zamandır harap olan Beyzaiye Medresesi'nin atıl halde durduğundan, yapının tamirle ıslahhane olarak kullanılması teklif edilmiştir¹³ (Belge 5).

Aynı konudaki diğer belge 20 Temmuz 1873 tarihli bir tezkiredir. Hacı Bayram-ı Veli hazretleri Türbesine bitişik, mermerden sanatkârane olarak Roma hükümdarı Ağustos'un yaptırdığı, müslümanların fethinde medreseye çevrilerek Beyzaiye Medresesi ismiyle anıldığı, zamanla harap olunca Hacı Bayram-ı Veli Dergâhı şeyhlerinden Muhlis Baba'nın bazı kısımlarını yıkıp taşlarını bahçesine yığıdığı, bu tarihi eserin harap halde bırakılması uygun olmayacağından medresenin tamiri ile ıslahhane ve nümunehaneyeye çevrilmesi, medresenin yıllık aşar bedeli olan toplam 1378 kuruşun vâkıfı hayr ile anan müderrisleri Abdurrahman ve Ömer Efendilere verilmek yerine yapılacak ıslahhane ve nümunehaneyeye tahsisi istenmektedir¹⁴. Mabed'in medrese vasfı değiştirilemediği için teklif kabul görmemiştir. Bu talebin yerine getirilmediği, yapının harap olarak kalmasından da anlaşılmaktadır (Belge 6).

⁸Semiha Nurdan, *XV ve XVI. Yüzyıllarda Ankara Şehri Vakıfları*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2012, s. 82.

⁹Ahmet Kılınc, *438 sayılı Muhasebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri*, Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), (Tıpkıbasım), Ankara, 1994, s. 367.

¹⁰Cahid Baltacı, *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri*, İstanbul, 1976, s. 74.

¹¹Başbakanlık Osmanlı Arşivi, BOA - EV. MH. 01478.00283 numaralı ve 1286 tarihli belge.

¹²BOA-EV. MKT. 524/69 numaralı ve 27 Mart 1870 tarihli belge.

¹³BOA- EV. MH. 01641/38 nolu ve 24 Rebiulevvel 1290 tarihli belge.

¹⁴BOA-EV. MKT. 0684.0008 numaralı ve 24 Cemaziyelevvel 1290 tarihli belge.

Medresenin Osmanlı Devrindeki Gelir Tablosu

Yıllar	1522	1530	1652	1870	1873
Gelir	17620	17620	27630	1388	1378

Cumhuriyet Devri'nde Ogüst Mabedi hakkındaki ilk çalışmayı (Teodor) Makridi Efendi yapmıştır. Onun Ankara'daki eski eserler konusunda hazırladığı rapor Maarif Vekaleti Mecmuası'nda yayınlanmıştır. Raporda yapı konusunda bilgiler vermiş, bir kroki çizmiş, restorasyonu hakkında görüşlerini yazmıştır (Çizim 2):

“Mabedin zevali (çöküşü) kiliseye çevrilmesiyle başlar. Mabedin içini genişletmek ve arkasına bir kısım ilavesi için duvarı kaldırılmıştır. Eskiden açık olan üstüne dam yapılmış, sağ taraf duvarı delinerek 3 pencere yapılmıştır.

(Mabedin korunması için) Öncelikle duvar diplerindeki toprak boşaltılarak betonarme ile takviye edilmelidir.

Bu işten sonra duvarın yıkılmış yerleri betonarmeden yapılmış taşlarla yeniden örülmeli, diğer kısmı ile birleştirilmelidir. Eğilen duvara bir destek yapılmalı. Bunun için Bizanslıların kaldırdığı postiyum duvarı yeniden yapılmasını teklif ediyorum. Bu suretle her tehlikenin önüne geçilmiş olacaktır.

Kapının üst eşiği takviye edilmelidir. Bunun için iki uzun demir putrel kullanılmalı, demir kuşaklarla üç yerden sarılmalıdır.

Mabedin etrafındaki baraka evler yıkılmalı, önündeki mezarlar başka yere kaldırılmalıdır. Buradaki Medrese istimlak edilmelidir”¹⁵.

H. Zübeyr Koşay, “Bizans zamanında Mabet tahripkâr bir zihniyetle Hıristiyan bazilikasına tahvil edilmiş ve cemaata geniş yer temin için cella'yı arka sahanlıktan ayıran duvar kaldırılmış ve cella döşemesi arka sahanlık seviyesine kadar indirilmiştir. Arka sahanlığa bir apsis yaptırılmıştır. Bütün sütunlar kaldırılmıştır. Cellanın sağ duvarına üç pencere açılmıştır.

Yaptığımız kazıda kuzeydoğu köşede muhtemelen Bizanslılar zamanında merdivenler bozularak yeni inşaat yapılmış, simetri bozulmuştur. Yüksek Mimar Süleyman Örnek tarafından, hemen her önemli taş dikkatle ölçülerek meydana getirilen plânda (s) işaretiyle gösterilen temeller ağılebi ihtimal Selçuk devrine ait oldukça büyük bina temelleridir. Halen bunlar kaldırılmış ve Yunanca kitabenin kolayca tetkiki için eski stylobat seviyesinde suni bir sed yapılmıştır. Ankara 1127 tarihinde Türklerin eline geçtikten sonra medrese olmuştur. 14 inci asrın sonuna doğru Hacı Bayram tarafından kibleye uygun şekilde cami inşa edilmiş ve 1429 tarihinde Hacı Bayramın vefatını müteakip minare önüne defnedilerek üstüne bir türbe yaptırılmıştır. Klâsik Mabedin cami tetümmatından sayılması onun korunmasını sağlamış, yalnız

¹⁵Makridi Efendi, “Ankara'daki Asarı Atika Ve Mebani-i Kadime Hakkında Rapor”, *Maarif Vekâleti Mecmuası*, Sy. 7, 1 Mayıs 1926, İstanbul, s. 58-64.

1834'de cahil bir şeyh tarafından hamam yaptırmak için cellanın batı cephesi duvarı kısmen söktürüldüğünden burada büyükçe bir rahne (yarık) hâsıl olmuştur"¹⁶.

Günümüzün araştırmacılarından S. Mitchell:

Ankara Tapınağı'nı inceleyen ilk bilim adamları doğu ucundaki dikdörtgen yapının apsis işlevinde Hıristiyan kilisesinin bir bölümü olarak yorumlanması gerektiğini önermişlerdir. Bu elbette ki yanlıştır. Apsitler (apsis) nadir istisnalar dışında yarı daireseldir. "Ankara Tapınağı'nın" doğu ucundaki dikdörtgen bir giriş odası pembe tuğlalarla döşeli zemin olan alçak bir platforma açılmaktadır. Bunun önünde yer alan küçük bir merdiven aşağıda alçak tonozlu çatısı olan dikdörtgen bir yeraltı odasına uzanmaktadır. Bunların kilisede belli bir işlevi yoktur. Gerçekte dikdörtgen platform İslam mimarisinin bilinen bir özelliğidir. Bir eyvan ve tapınağa yapılan bu ilave kesin olarak erken Osmanlı Dönemi'ne tarihlenir.

Yeraltındaki küçük oda Sufiler'in inziva için kullandıkları yerdir. Bu inziva odası Hacı Bayram Veli'nin takipçileri olan dervişlerin eğitimleri için kullanılmıştır. Yeraltı odasına inen merdivenin üstündeki kireçtaşı lento sekiz-uçlu yıldızlarla süslenmiştir ve dikdörtgen odanın duvarları alaşımli yerleştirilmiş kırmızı ve beyaz moloz taşlardan oluşmuştur.

Süsleme tarzı ve duvarlarda birbirine çok zıt renklerin kullanılması Osmanlı tasarımının bir özelliğidir. Ankara ile ilgili ilk yazılı kayıt bir Avrupalı ziyaretçiye ait olan Turkish Letters of Ogier Ghiselin de Busbecq'dir. Avusturya İmparatoru'nun Muhteşem Süleyman'a 1555'de gönderdiği elçi bugün görülebilen mimari hakkında açıklamalarda bulunmuştur. Busbecq bu tapınağı ziyaret ettiğinde buranın bir medrese bir Kuran Okulu olarak kullanıldığından ve öğrencilerin tapınağın iç kısmının etrafındaki küçük odaları işgal ettiğinden söz etmiştir. Genelde bir medresenin tasarımı bir uça hocanın oturup ders verdiği yükseltilmiş bir eyvanı içine almaktadır. Doğru ucundaki dikdörtgen oda kesin olarak Hacı Bayram Camii'nin 1438'de tamamlanmasının hemen ardından inşa edilen erken Osmanlı medresesinin bir bölümüdür. Bu da binanın bir başka özelliğine açıklık getirmektedir. Cella'nın kuzey duvarındaki büyük gayrimuntazam boşluk, camiinin arka bölümüne geçilmesi için açılmıştır. Günümüze ait betonla kenetlenmiş andezit taşlardan oluşan kaba bir duvar, orijinal halinde camii ve medrese arasında doğrudan geçit sağlayan bu boşluğu kapatmaktadır"¹⁷.

Oğüst Mabedi'nin doğudaki eklenti bölümü bazı araştırmacılarca Bizans Devri'ne tarihlenmiş, yapının kiliseye çevrilmesi sırasında eklenen apsis olarak nitelenmiştir¹⁸.

Oğüst Mabedi'nin Ak Medrese'ye çevrilmesi ne zaman ve kimin tarafından yapıldığı konusu çok açıklığa kavuşmamıştır. Etnoğrafya Müzesinde bulunan, Mübarek Galib'in Hacı Bayram Camii minaresi dibinde minare kitabesi olarak okuduğu mermer levha şeklinde bir

¹⁶Koşay-Akok, *Oğüst (Augustus) Mabedi*, s. 11.

¹⁷Stephan Michell, *Ankara'daki Roma İmparatorluğu Tapınağı*, s. 30. Türkler tarafından Ak Medrese adı ile bir eğitim tesisi olarak kullanılan yapıdaki eklentinin altında tonozlu mekânın yukarıdaki yazıda "çilehane" olarak nitelenmesine katılmak mümkün değildir. Zira medreselerde dervişler ve çilehane kısmı olmaz. Zaten Hacı Bayram-ı Veli'nin kullandığı çilehane yandaki caminin altında mevcut olup günümüze kadar gelmiştir.

¹⁸Anonim, *Ankara, Başkent'in Tarihi, Arkeolojisi ve Mimarisini*, Ankara Enstitüsü Vakfı Yayını, Ankara, 2004, s. 109.

kitabe Ak Medrese'ye ait olması gerekir. Kitabeye göre mabedi Mehmed bin Ebi bekr'il-Hemdani medreseye çevirmiştir¹⁹.

Ak Medrese'ye ait yazılı belgelerin tamamı Osmanlı Devri'ne aittir. Bu belgelerde "Evkaf-ı Ak Medrese" şeklinde geçen ifade dışında vakfın kurucusu hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. H. Zübeyr Koşay'ın da bildirdiği gibi mabed Selçuklular tarafından medreseye çevrilmiştir. Esasen bu görüşü benimseyen bazı araştırmacıların sözlerinin yanında mevcut eklentinin mimari özellikleri de onun bir Selçuklu yapısı olduğunu açıkça göstermektedir²⁰.

Bazı araştırmacılar Ak Medrese'nin ilk defa Osmanlı Devri'nde kullanıldığını ileri sürmüşlerdir. Bir araştırmacı herhangi bir belge vermeden yapının 14. yüzyılda yaşayan Şeyh İzzeddin tarafından medreseye çevirdiğini söyler²¹.

Ogüst Mabedi için yapılan çeşitli çalışmalarda eklenti genellikle araştırmacılar tarafından Bizans Devri'ne tarihlenmiş, yapının kiliseye çevrilmesi sırasında eklenmiş apsis olarak nitelenmiştir²². Hâlbuki bu kısım Türk mimarisinde çok sayıda örneği olan bir eyvan türbedir²³. Ogüst Mabedi medreseye çevrilirken yapılan eklentinin alttaki kripta kısmı yapıyı medreseye çeviren kişinin türbesi, üstteki eyvan kısmı da medresenin dersanesi olarak yaptırılmıştır.

Ogüst Mabedi'nin onarımı konusu, şimdiye kadar sürekli gündemde olmuştur. Ancak antik yapının korunması için takip edilecek yol konusunda uzun yıllar boyunca kesin bir metot ortaya konulamamıştır. Bu belirsizlik sebebi ile bir ara yapının duvarlarına demir bir iskele kurulmuştur. Uzun süre bekletilen iskelenin yapıya verdiği zararın farkına varılınca kaldırılmıştır.

Vakıflar Genel Müdürlüğü-Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü-Ankara Büyükşehir Belediyesi arasında yapılan bir protokola göre Ankara Büyükşehir Belediyesi, tarihi kent alanı yenileme çalışması kapsamında Hacı Bayram Camii'nin yanında Ogüst Mabedi'ni de onarmaya karar vermiştir. Hazırlanan bir proje mülkiyet sahibi olarak Vakıflar Genel Müdürlüğüne gönderilmiştir. Yapının arkeolojik yönü ve Vakıflar Genel Müdürlüğünce Kültür ve Turizm Bakanlığına tahsis edilmiş olduğu göz önüne alınarak proje Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğüne gönderilmiştir. Bundan sonra Ogüst Mabedinin onarımı konusunda ön karar almak amacıyla bizim de üyesi olduğumuz bir Anıt Eser Kurulu kurulmuştur. Yapılan toplantılarda çeşitli kararlar alındıktan sonra Anıt Kurulu toplantılarına ara verildi. Bu toplantılarda iki karar ortaya çıktı. İlki Ogüst Mabedi'nin şimdilik mevcut hali ile dondurulması, diğeri Büyükşehir Belediyesince depreme karşı içine geçici olarak yapıyı destekleyici bir iskelet

¹⁹Ankara Etnografya Müzesi Taş Eserler Kataloğu, 35. sıra tahminen İbadullah Camii'nden gelen medrese kitabesi; Mübarek Galib, *Anadolu Türk Asar ve Mahkukatı Tettebbuatına Esas Ankara*, I. Kısım, İstanbul, 1341, s. 19.

²⁰Koşay-Akok, *Ogüst (Augustus) Mabedi*, s. 11.

²¹Kâmil Şahin, "Ankaralı Şeyh İzzeddin Vakıfları ve Ak Medrese (Ogüst Mabedi)", *Vakıflar Dergisi*, Sy. XXIX, Ankara, 2005, s. 50, 52.

²²Koşay-Akok, *Ogüst (Augustus) Mabedi*, s.11; Galanti, *Ankara Tarihi*, s. 33.

²³Metin Sözen, "Anadolu'da Eyvan Tipi Türbeler", *Anadolu Sanatı Araştırmaları*, S. I, İstanbul, 1968, s. 169.

sistem kurulmasıdır. Geçici olduğu için yapımına karşı çıkmadığımız bu sistemin yapımın korunmasında başarılı bir metot olacağına inanmıyoruz. Meydana gelebilecek bir deprem sırasında Cami tarafındaki yıkık duvar ve naosun arka duvarının yıkık durumu sebebiyle bu metal payandanın yapıyı koruması çok zor olacaktır (Fotoğraf 3).

Anıt kurulu toplantılarına ara verilirken kurul üyelerinden yapının korunması konusunda görüşlerimizin yazılı olarak bildirilmesi istendi. Biz de görüşümüzü 8.4.2010 tarihli raporla Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğüne ilettik. Bu teklifin özü, Türkler tarafından medreseye çevrilen yapının o dönemlerdeki şeklinin canlandırılmasıdır.

Perişan durumdaki eklenin duvarların kalan kısımlarının üstleri erimektedir. Eklenti kısmının kripta kısmı temizlenerek içinde zemin araştırması yapılarak rölovesi hazırlanmalıdır. Daha sonra tapınağın bütünüyle restitüsyon ve restorasyon projeleri hazırlanmalıdır. Restorasyon projesinde eyvan kemeri tamamlanmalı ve üstünde belli bir yüksekliğe kadar veya tapınak duvarları boyunca bir bağlantı duvarı yapılmalı ve cami tarafındaki yıkık duvar tamamlanmalıdır. Yapının üstü yağış ve her türlü etkiden koruyacak bir örtü ile kapatılarak korunmalı bir kısmı sağlamlaşmış olacaktır.

Mabedin Türkler tarafından medreseye çevrilmesi sırasında mevcut eyvan; altı türbe, üstü dershane olmak üzere medreseyi tamamlayan bölüm olarak eklenmiştir. Eklenti, Selçuklu ve Beylikler devirlerinde yaygın olan eyvan türbe tipindedir²⁴ (Fotoğraf 4). Alttaki kripta kısmında bir mezar olup olmadığı araştırılmalıdır. Yandaki İsmail Fazıl Paşa Türbesi denilen yapı gibi buraya bir defin yapılmamış olması da mümkündür.

Mabedin medreseye çevrilmesi sırasında yapılmış olan eklentinin bir benzeri Eskişehir Seyitgazi Manzumesi'nde görülmektedir. Selçuklu Sultanı Alaaddin Keykubad'ın annesi Ümmühan Hatun'un türbesi medreseye bitişik olarak 1207-1208 yılında devşirme malzeme ile antik kalıntılar üzerine eyvan türbe şeklinde yapılmıştır. Osmanlı devrinde medresenin üzeri iki kubbe ile kapatılmıştır. Günümüze kadar olduğu gibi gelen türbede altta kripta üstte eyvan yer almaktadır. Her iki mekân da beşik tonozla örtülmüştür. Karl Wulzinger önce türbenin, daha sonra türbenin önüne medresenin yapıldığını düşünür²⁵ (Fotoğraf 5, Çizim 3). Bir bütün veya iki safhada yapılmış da olsa, türbenin mevcut durumu Ak Medrese'nin eyvanı ile benzerlik göstermesi bakımından önemlidir.

Sonuç

Türk-İslam Mimarisi'nde yapılar insanlara hizmet etmek üzere yapılmıştır. Bu sebeple atalarımız çevrelerindeki antik yapılara insanlara faydalı olması amacıyla yeni fonksiyonlar vermişlerdir. Yapıların içine insanlar girdiği ve nefes aldığı zaman onlara can verir. Böylece hem o eserin kullanılarak yaşatılması sağlanmış hem de bir sanat eseri cami veya medrese şeklinde

²⁴Hakkı Önkal, *Anadolu Selçuklu Türbeleri*, Ankara, 1996, s. 307.

²⁵Karl Wulzinger, *Drei Bektaschi-Klöster Phrygiens*, Berlin, 1913, s. 18.

kullanılarak insanların onun içinde olmasının yolu açılmıştır. Bir eser yok olmaktan kurtarıldığı gibi ekonomik yönden bir fayda elde edilmiştir.

Burada, atalarımız tarafından yüzlerce yıl medrese olarak kullanılan Ogüst Mabedi'nin geleceğe nasıl taşındığının bir hikâyesinin anlatıldığı ve yapının arkeolojik yönünün de ifade edildiği bir müze kurulmalıdır.

Ogüst Mabedi'ni günümüze taşıyarak yaşatan Türk Dönemi uygulamalarıdır. Yapının Türk Dönemi'ne günümüzde gereken değer verilmediği için, arkeolojik yönün gölgesinde bırakılarak ihmal edilmiştir. Eklentinin tapınakla birlikte öne çıkarılması bu hoşgörü abidesi için bir kadirşinashlık olacaktır.

Belgeler

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Belge 1- 937/1530 tarihli tapu tahrir defteri:

Ak Medrese'nin Ankara'da Fakih Hamamı ve Murtazabad'a bağlı Zaviye karyesindeki zeminden yıllık 17.620 akçe geliri olduğu kayıtlıdır²⁶.

Belge 2- BOA-EV.MH.01478.00283 numaralı belge:

Muhasebe-i Hazine-i Evkafı hümayun			
Aded numarası varaka:34-----Aded numarası defter:6			
Nezaret-i Evkafı Hümayuna mülhak evkafdan Ankara'ya tabi nefsi Ankara kasabasında Hacı Bayram mahallesinde kain Beyzaiye Medresesi vakfının mütevellisi Abdurrahman Efendi marifetile iki yüz seksen altı(1286)/1870 senesi Mart ibtidasından şubat gayesine değin bir senelik muhasebesidir.			
Varidat	kuruş	Masarıfat	kuruş
Aşar bedeli	1366	Medresei mezburda bahası	250
Maktu bedel	12	Medresei mezburda ikamet eden talebeye verilecek	440
		Ba berat-ı ali mümaileyh Abdurrahman efendi	690
		uhdesinde olan	688
		müderreslik vazifesi	1378
	1378		1128

Belge 3- BOA-EV.MH.01975.00103 numaralı belge:

Muhasebe-i Hazine-i Evkafı hümayun			
Aded numarası varaka:98-----Aded numarası defter:4			
Nezaret-i Evkafı Hümayuna mülhak Ankara'ya tabi nefsi Ankara kasabasında Hacı Bayram mahallesinde kain Beyzaiye Medresesi vakfının mütevellisi Abdurrahman Efendi marifetile iki yüz			

²⁶Kılınç, 438 sayılı Muhasebe-i, s. 367.

seksen dört(1284)/1868 senesi Mart ibtidasından şubat gayesine değin bir senelik muhasebesidir.			
Varidat	kuruş	Masarıfat	kuruş
Aşar bedeli	1366	Medresei mezbur odaha verilecek bahası	250
Maktu bedel	12	Ba berat-ı ali mümaileyh Abdurrahman efendi uhdesinde olan müderrislik vazifesi	1128
Masarıf ve vazifesi	1378 1378		1378

Belge 4- BOA,-EV. MKT. 524/69 numaralı ve 27.03.1870/15.03.1286 tarihli belge :

Ankara sancağı dahilinde kain evkafı şerifeden zirde muharrer nefsi-i Ankara ve tevabi-i kazada vaki mesacid ve medrese vesairenin vukubulan inşa-ı ve tamine mebni defterdir.
Nefsi Ankara

Sarıhatip Medresesi	Yeşilahi Medresesi .	Seyfiye Medresesi	.....Zade Medresesi	Ağazade Medresesi
Hacı Bayram Ak Medrese	Emin efendi Medresesi	İbadullah Medresesi	...iye Medresesi	

Ankara sancağı dahilinde kain evkafı şerifeden nefsi Ankara ve tevabii kazalarda vaki balada muharrer olduğu üzere yüzyirmisekiz adet cevami ve mesacid ve medrese ve türbe ve tekke ve mekteb ve kütüphane ve zaviye ve çeşmelerin sairenin vukubulan inşaı ve tamine mebni defterdir.

Belge 5- BOA-EV.MKT.0684.0008 numaralı belge:

Babı aliye tezkire

Hacı Bayram-ı Veli hazretlerinin Türbe-i şerifesi ittisalinde olub betün mermerden ve gayetle masnu' olarak mukaddema Roma hükümdarlarından abede-i asnamdan Ağustos nam hükümdarın inşa gerdesi olan ve fûthat-ı İslamde medrese heyetine konularak Beyzaiye Medresesi ismiyle tesmiye kılınan mürür-u zaman ile harab olduğu misillü üzerinden çatısı .. müşarunileyh Hacı Bayram-ı Veli hazretleri dergahının meşihatından Muhlis baba namında biri yıkub biraz taşlarını alıb bahçesine ferş eylemiş olduğundan ve böyle bir eser-i kadimin şu halde bırakılması layık olamayacağından mezkur medresenin tamiri ile ıslahhane ve nümunehane heyetine konulmasıyla beraber medrese-i mezkurun senevi aşar bedeli olub ruh-u vakfın hayr ile yad etmek üzere müderrisleri Abdurrahman ve Ömer Efendilere vazife namile verilmekte olan iki yüz yetmiş sekiz kuruş ile kusuru olub cedvele idhalen hazineye gönderilmekte bulunan bin yüz doksan ceman bin üç yüz yetmiş sekiz kuruşun dahi mezkur ıslahhane ve nümunehanedeki muhsenat asriye Hazreti padişahiden olacağından bahisle icrayı icabı Ankara Vilayeti Celilesine bittahrirat beyan ve iş'ar olan? ancak bikudret-i evkafı şerif masarıf ve tamiriyle vesairesinin bu misillü varidatından tesviye olmakda olduğu cihetle medrese-i mezkureye merbut olan aşar bedelinin terk-i olduğu üzere evkafı şerife masarıfatına sarf olunmak mümaileyh Muhlis

Babanın ahz eylemiş olduğu taşların veyahut esmanın? tahsiliyle mezkur medresenin ber mucebi iş'ar ıslahhane nümunehaneyeye tahvili reyî? aliye manududuğu mazbata ifade olunmuş olmakla ve babada her ne vevccihle emru iradei- aliyye cenab-ı asafî a'zamileri müteallik buyurulursa keyfiyet-i kemineye iş'arın ba-berat 24 cemaziyelevvel 290/20 temmuz 1873

Belge 6-BOA-EV.MH.01641/38 numaralı belge:

Ankarada Hacı Bayram-ı Veli hazretlerinin Türbe-i şerifesi ittisalinde kain Beyzaiye Medresesi mürüru zaman ile harab olub bazı duvarları kalmış olduğundan ve Ankarada müstakillen ıslahhane bulunmadığından orasının böyle harabe durmaktansa tamirile ıslahhane olabilecek surete konulub memleketin mün....bulundurulması münasib olacağı ve icrayı icabı meclisi idareten vilayetine ba i'lamı ifade olması üzerine keyfiyet Ankara Evkaf muhasebeciliğine ledelhavale oradan olunan derkenare nazaran medrese-i mezkurenin aşar bedeli olan senevi bin üç yüz yetmiş sekiz kuruşun iki yüz yetmiş sekiz kuruşu ba beratı alışanı münasefeten? Müderrisleri Abdurrahman ibni Mehmed ve Ömer ibni Abdullah Halifeler ruh ve enfüsü hayr ile yad etmek ricasile ita ve kusuru bin yüz kuruş dahi üçer aylık muidlere idhalen hazinei celileyi evkafı hümayuna isra? oluna geldiği anlaşıldığından ve medresei mezkurenin banisi ise Roma imparatorlarından veabede-i asnamdan Ağustus olub fütühatı islamiyede medrese haline konulmuş ise de her şeyde meşhur olduğu gibi bu ebniyei cesim.vaziyetine bakılmadan üzerinden çatısı ve taşlarında birazını dahi Hacı Bayram Mescidinden Muhlis Baba namında biri yağub bahçesinde ferş eylemiş deyu bu binayı cesim gayet masnu've benun mermerden.kat'an harç olmayarak inşa edilmiş ebniyei kadimeden ruh bulmuş olduğundan şu halde bir ağlamak layık olmayacağından ber vech-i marife medrese-i mezkurenin ta'miriyle ıslahhane ve nümunehane heyetine katılması lazımei hal ve maslahatından görünmüş olmasıyla ve mümaileyhaya verilmekte evvela iki yüz yetmiş sekiz kuruş vazifenin verilmesi hiçbir mana vefatında bi müstenid bulmasıyla kati ve şimdiye kadar hazine-i mezkureye gönderilen mebalig dahi bundan böyle ıslahhaneye terki mucib i muhsenat olacağından ifayı muktezası Ankara vilayeti canibinden işbu inha ile beyan olmuş ve hayratı müşerrefi harab ...olan ...imar ve inşasına lüzum görünmeyen hayrat hademesinin natifeleri? Verilmeyib nokta içinde kemal venukud ihtiyacı olarak artmış ve idaresi mutasarrıf olduğu mazbataya muhtaç? olan bulunur ise ... o makuleden? Vazifeleri ruh)? Ve ve vakfı hayrat ile yad edilmek üzere ifa ve ita olunacak ve işbu ... kaffe-i hülasat-ı vakfiyesi üç ..? gönderilmeyecek defterde idhalen lieclil hıfz hazineye gönderilmek keyfiyeti ... bi-mazbata işar kılınacaktır. evkaf nizamnamesinin yirmi yedinci bendinde ....bulmuş ...

Medresei mezkurenin müderrislik ücretleri vazifei muid ile mümaileyham uhdelerinde olduğu derkenardan anlaşılmış olmasıyla bizzikir? verilecek buyurulmak üzere komisyona havalesi? 24 Rebiulevvel 1290 / 21 Haziran 1873 - 10 Mayıs 1289 İzzet

Cumhuriyetin ilk yıllarında Makridi Efendi'nin Ankara'daki Asarı Atika Ve Mebanii Kadime Hakkında Hazırladığı Rapordan Bölümler s. 58

Hedm edilen mebanide kıymeti bedia ve sanayii haiz kapı pencere ve mihrab ilanih. Misillü aksam uslu vechile kaldırılarak müze idaresine teslim edilmiştir. Ahiren hedm edilen Kızılbey Mescidinin kapı ve mihrabı da bu babda missal olarak zikr edilebilir.

Roma ve Ogüst Mabedi

S. 61- Romada tunç levha üzerine işlenmiş Latince metin Ogüst Mabedinde mermere Latince ve Yunanca iki dilde işlenmiştir.

Mabed MS. 311 yılından evvel kiliseye çevrilmiş olmalıdır.

Cihannüma'nın 1145 tarihli İbrahim Müteferrika baskısı s. 643'de Evsaf-ı Engür Başlığı altında (Kostansı Kayser bina etti. Kapısından iki mısraı Bağdad'a nakl edip Harun buna geldikde kapısı üzere Yunani yazılmış ki "Bismillahirrahmanirrahim. Ya ibni Adem fırsat imkanı vaktinde aziz tut, fevt etme ve umuru ehline ısmarla. İfrat ile sürur seni mateme bırakmasın. Kafasın üzere gelecek gün gamını tahmil etme. Cemi malda mağrurlara muktedi olma") Bundan sonra Dalmaçyalı Piskopos Verendis ve Baron de Postika mabed duvarlarındaki kitabeyi kopya ederek 1555 yılında neşr etmişlerdir.

-1818'de İngiliz Kıymeberen, 1839'da Fransız Teksiye, 1842'de İngiliz Hamilton, 1859'da Alman Moteman'ın eserleri yayınlanmıştır. Bu kitabeye dair en güzel eser 1883 senesinde yayınlanan Prof. Muse'nin eseridir.

Mabedin Halihazırı ve İbka Edilen Hasarat

Mabedin çöküşü - zevali-kiliseye çevrilmesiyle başlar. Mabedin içini genişletmek ve arkasına bir kısım ilavesi için duvarı kaldırılmıştır. Eskiden açık olan üstüne dam yapılmış, sağ taraf duvarı delinerek üç pencere yapılmıştır. Kapının mermer eşiği yontulmuş, ve mabedin zemini alçaltılmıştır. Hacı Bayram Camii mütevellisi mabedi tamamen yıkarak aynı malzeme ile yerine bir hamam yapacakken Teksiye Babıaliye ihbar etmesi ile önüne geçilmiş.

Cami müezzinine göre Abidin Paşa caminin avlusundaki abdest alma yerini inşa için yapıdan bir çok mermer taş söktürmüştür.

Mabedin Temizlik, Tamir ve Tanzimi

Sol taraf duvarı ve ilk kapının üst kısmı acilen tahkim edilmelidir. Zira her zaman deprem olması muhtemel bir yerdeki mabedin tamir edilemeyecek bir hale gelebilir.

Sol taraftaki duvar son derece eğilmiştir. Duvarın dibindeki taşların sökülmesiyle yapının durumunu koruması bir mucizedir.

Öncelikle duvar diplerindeki toprak boşaltılarak betonarme ile takviye edilmelidir.

s. 64. Bu işten sonra duvarın yıkılmış yerleri betonarmeden yapılmış taşlarla yeniden örülmeli, diğer kısmı ile birleştirilmelidir. Eğilen duvara bir destek yapılmalı. Bunun için

Bizanslıların kaldırdığı postiyum duvarı yeniden yapılmasını teklif ediyorum. Bu suretle her tehlikenin önüne geçilmiş olacaktır.

Kapının üst eşiği takviye edilmelidir. Bunun için iki uzun demir putrel kullanılmalı, demir kuşaklarla üç yerden sarılmalıdır.

Mabedin etrafındaki baraka evler yıkılmalı, önündeki mezarlar başka yere kaldırılmalıdır.

Buradaki Medrese istimlak (1800 lira) edilmelidir.

Kaldırılan alana kaldırım döşemeli veya bahçe yapılmalıdır.

Handwritten entries in Ottoman Turkish script, organized into columns and rows. The text includes various numbers and names, such as '۷۶۵' and '۲۰۹۲'. The entries appear to be financial or administrative records.

Belge 1- BOA - 438 nolu defter

Handwritten document with a header containing the Ottoman coat of arms and the text 'Mevkûfât-ı Mülkiyye'. Below the header is a table with multiple columns and rows of handwritten text and numbers. The table appears to be a ledger or account book.

Belge 2- BOA - EV. MH. 01478.00283

Handwritten document with a header containing the Ottoman coat of arms and the text 'Mevkûfât-ı Mülkiyye'. Below the header is a table with multiple columns and rows of handwritten text and numbers. The table appears to be a ledger or account book.

Belge 3- BOA - EV. MH. 01975.00103

Handwritten document with multiple lines of text and several horizontal lines drawn across the page. The text is in Ottoman Turkish script. At the bottom, there is a handwritten number 'EV. MKT. 524/60'.

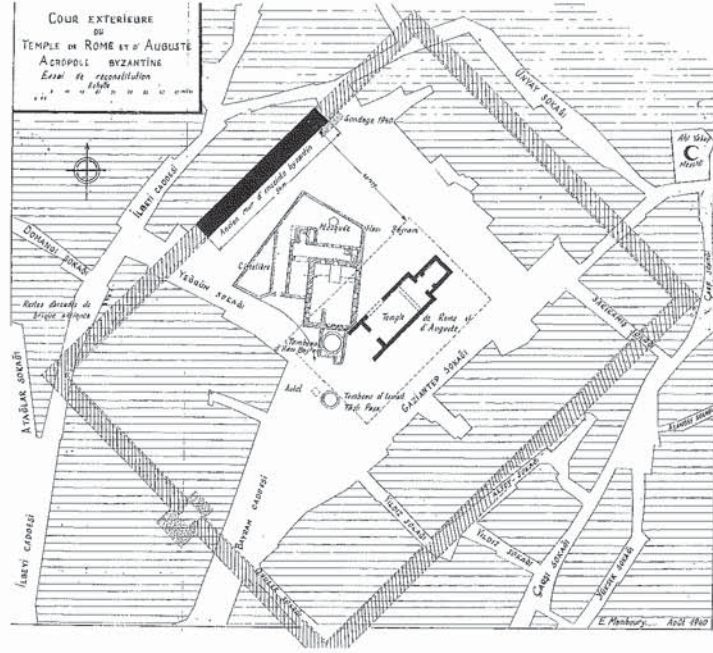
Belge 4- BOA - EV. MKT. 524.69

Handwritten text in Arabic script, likely a legal document or official record. The text is dense and covers most of the page. There are some markings and numbers, including "09" near the top center and "2" near the bottom center. The handwriting is in a traditional style.

Belge 5- BOA - EV. MKT. 0684.0008

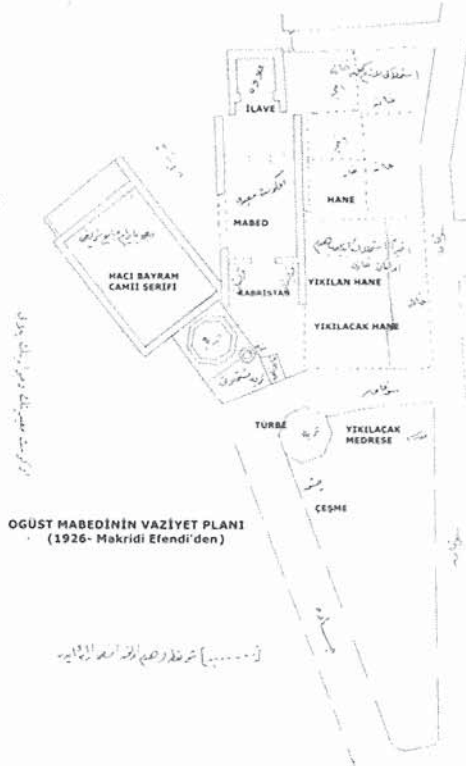
Handwritten text in Arabic script, similar to the first document. It appears to be a continuation or a related document. The text is dense and covers most of the page. There are some markings and numbers, including "161/78" near the bottom center. The handwriting is in a traditional style.

Belge 6- BOA - EV. MH. 01641.00175

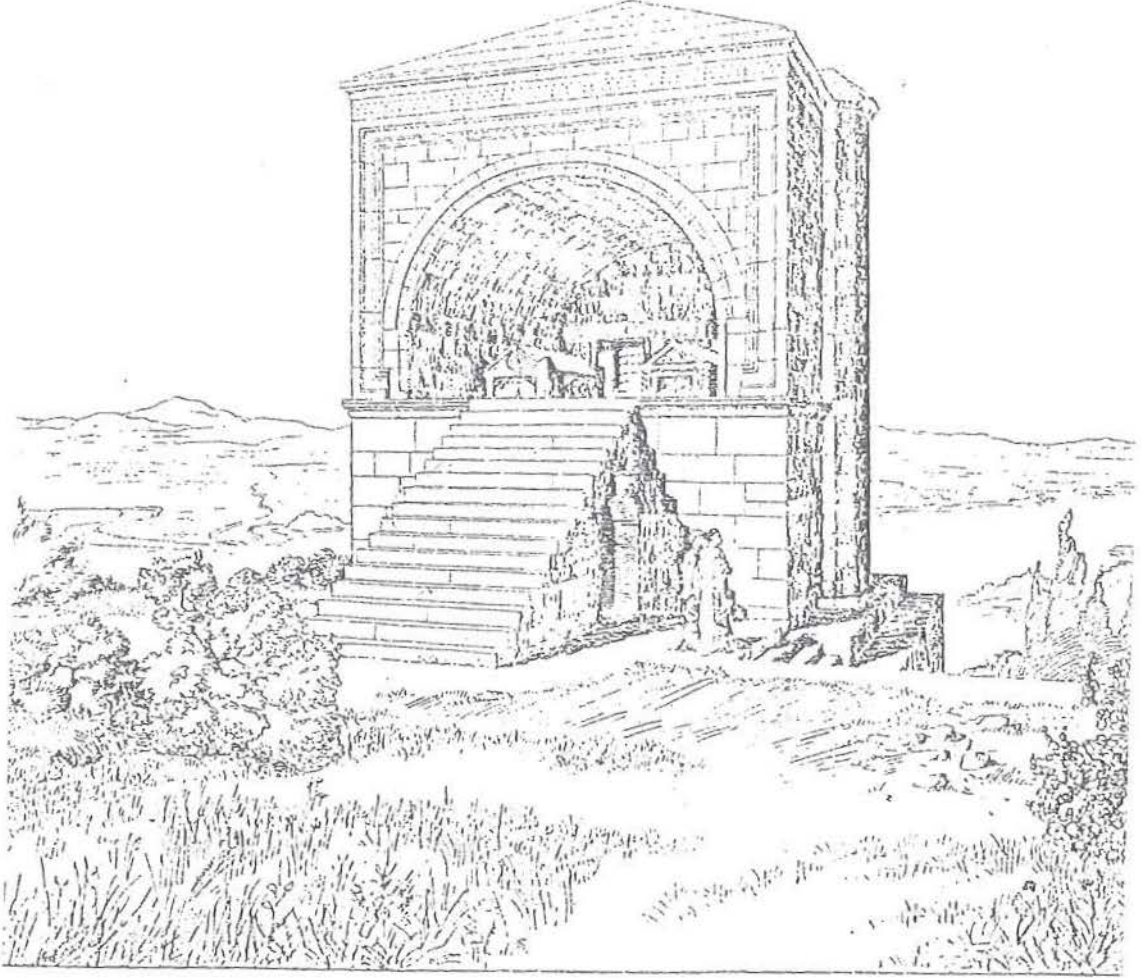

BELGE NO: 060101001-OC205

Çizim 1- Akmedrese - Hacıbayram Camii çevresi (Makridi'den)

Çizim 2- Avgustus Mabedi ve Hacı Bayram Camii alanının planı (Mamaboury'den)

Çizim 3- Seyitgazi Ümmühan Hatun Türbesi restitüsyonu (Wulzinger'den)

Fotoğraf 1- Hacı Bayram Camii ve Ak Medrese hava fotoğrafı - 1990
(Ankara Büyükşehir Belediyesi Arşivi)

Fotoğraf 2- Hacı Bayram Camii ve Ak Medrese 1960'lı yıllar (Gökçe Günel Arşivi)

Fotoğraf 3- Augustus Mabedi'ne yapılan payanda ve medresenin derslane eyvanı, kuzeyden

Fotoğraf 4- Medresenin derslane eyvanı, içten

Fotoğraf 5- Seyitgazi Medresesi derhane eyvanı ve Ümmühan Hatun Türbesi